

УДК 371.134:6(07)

Микола Савельєв,
директор вищого комунального
навчального закладу «Володимир-Волинський
педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського»,
викладач-методист,
аспірант Рівненського державного
гуманітарного університету

НАСТУПНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто різноманітні підходи до визначення проблеми наступності. Вказано актуальні проблеми, які необхідно розв'язати для забезпечення наступності, як важливого чинника фахової підготовки майбутніх вчителів технологій.

Ключові слова: суб'єкт, наступність, принцип наступності, професійна підготовка, самоактуалізація, спрямованість навчально-виховного процесу, освіта, вчитель, професійна компетентність.

В статье рассмотрены различные подходы к определению проблемы преемственности. Указано актуальные проблемы, которые необходимо решить для обеспечения преемственности, как важного фактора подготовки будущих учителей технологий.

Ключевые слова: субъект, преемственность, принцип преемственности, профессиональная подготовка, самоактуализация, направленность учебно-воспитательного процесса, образование, учитель, профессиональная компетентность.

The different approaches to the definition of the problem of succession are considered in the article. The urgent problems that need to be addressed to ensure succession as an important factor of professional training of future teachers of technologies.

Key words: the subject, succession, the principle of succession, professional training, selfactualization, orientation of the educational process, education, a teacher, professional competence.

За умов становлення системи безперервної освіти першочергового значення набуває науково-методичне вивчення загальної стратегічної лінії подальшого розвитку освітньої системи як єдності наступно-пов'язаних дій, поєднаних спільною метою. Важлива умова успішного розв'язання цієї проблеми полягає у досягненні наступності головних компонентів

навчально-виховного процесу у школах, професійно-технічних навчальних закладах, вищих навчальних закладах. Орієнтація державної політики України на Європейський простір зумовила необхідність переходу системи освіти на якісно новий ступінь. У Законі України «Про освіту», програмі «Освіта» і «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» зазначено, що одним з основних принципів щодо освіти є її безперервність, яка реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти [9, с. 5]. Сучасні зміни в освітній сфері, обумовлені імплементацією нового Закону України «Про вищу освіту» та закладені у проекти «Стратегія розвитку загальної середньої освіти України на період 2012–2025 років» і «Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» спрямовані на поліпшення навчання на усіх етапах її засвоєння, тобто на різних ланках здобуття освіти.

Перспективність і наступність постійно знаходиться у центрі уваги адміністрації навчального закладу. Актуальність даної проблеми пов'язана з порушенням наступності та зв'язків у меті, змісті, методах навчання та виховання.

Заклад має позитивний досвід з проблеми здійснення наступності, яка розв'язується комплексно і має певну структуру.

Вчитель технологій є центральною фігурою у реалізації наступності технологій та професійної підготовки учнів. Тому проблема його якісної підготовки у контексті запровадження нових педагогічних технологій навчання з наступністю у змісті соціально-гуманітарної, психолого-педагогічної, природничо-математичної і спеціальної складових цієї підготовки є важливою, вимагає ґрунтовних досліджень, яких поки що обмаль.

Неповно розкрито й питання про наступність спеціальної підготовки вчителя технологій у вищих навчальних закладах, тільки у загальних рисах окреслено критерії, якими потрібно керуватися у процесі оцінки наявності або відсутності такої реалії як наступність. Встановлені деякими авторами порушення наступності у навчальному процесі пов'язані із змістовим і процесуальним аспектами. Виявлені недоліки у реалізації змістового аспекту наступності більшою мірою пов'язані із недосконалістю програмно-методичної документації для підготовки вчителя технологій.

Останнім часом проблема фахової підготовки майбутніх вчителів технологій перебуває в центрі уваги дослідників. Цей факт є визнанням того, що професійна компетентність відіграє провідну роль у педагогічній діяльності.

Питаннями педагогічної компетентності займалися такі дослідники як В. Адольф, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Е. Рогов, Є. Сахарчук, В. Сериков, В. Синенко, А. Щербаков та ін.

Важливі аспекти проблеми наступності відображені у дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, О. Кононко, Н. Кудикіної, З. Плохій, О. Проскури, О. Савченко та інших. Більшість сучасних дослідників розглядають наступність як дидактичний принцип (С. Годник, Ю. Кустов, М. Махмутов, З. Михайлов та інші). Наступний напрям досліджень присвячений вивченню наступності між такими ступенями безперервної освіти, як дошкільна ланка освіти та початкова школа (М. Костікова, О. Кочерга, О. Лобода, О. Проскура та інші). Третій напрям пов'язаний із вивченням наступності між різними ланками загальної освіти (П. Олейник, Е. Павлютенков, В. Плахотник, І. Самойленко та інші).

Сучасний стан проблеми наступності характеризується різнобічністю охоплення багатьох питань та неоднозначністю їх трактування і має комплексний характер. Це пояснюється тим, що дана проблема знаходиться на перетині актуальних напрямів педагогіки, психології, філософії, соціології і фізіології.

Основними завданнями статті є:

1. Розглянути поняття наступності, як важливого чинника фахової підготовки майбутніх вчителів технологій.

2. Викласти наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Метою статті є теоретично обґрунтувати поняття наступності, як важливого чинника фахової підготовки майбутніх вчителів технологій.

У педагогічній та методичній літературі існує багато підходів до визначення проблеми наступності. У педагогічному словнику поняття «наступність» розкривається як «зв'язок між етапами процесу розвитку у природі, суспільстві, пізнанні, при якому на кожному наступному етапі зберігаються, відтворюються на новій основі елементи і характеристики попередніх етапів» [6, с. 229].

У педагогічній енциклопедії зазначено, що наступність у навчанні полягає у встановленні необхідного зв'язку і правильного співвідношення між частинами навчального предмета на різних ступенях його вивчення. Поняття наступності характеризує також вимоги, які пред'являються до знань і умінь на кожному етапі навчання, форм, методів і прийомів. Пояснення нового навчального матеріалу і до всієї наступної роботи з його засвоєння [10, с. 485].

В українському педагогічному словнику С. Гончаренко розглядає наступність у навчанні як послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу. Здійснюється при переході від одного уроку до наступного, від одного року навчання до наступного [1, с. 227].

Як психологічну категорію наступність у навчанні роз'яснено як «послідовність і системність у розташуванні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховної роботи,

характеризується усвідомленням пройденого на новому, більш високому рівні, підкресленням набутих знань новими, розкриттям нових зв'язків, завдячуючи чому якість знань, умінь і навичок підвищується» [5, с. 45].

Проблема наступності з точки зору педагогічної психології, полягає у тому, що в змісті і формах навчально-виховної роботи передбачаються елементи змісту і форм роботи закладу, а заклад, у свою чергу, враховує особливості навчально-виховної роботи зі студентами у навчальному закладі [12, с. 158].

Такі вчені, як В. Давидов, І. Гарамова, О. Уланова, О. Рейпольська вважають, що наступність полягає у збереженні зв'язку між побудовою навчальних предметів та тими життєвими знаннями, які набуті студентами у закладі [12, с. 205].

Вітчизняні педагоги К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський та інші доводили, що принцип наступності повинен охоплювати усі сфери навчання та виховання, реалізуючись через відповідні умови. У своїх дослідженнях Ю. Кустов визначив, що «принцип наступності – це категорія дидактики, що відображає закономірності зміни структури змісту навчального матеріалу та поєднання методів навчання, спрямованих на подолання суперечностей лінійно-дискретного характеру процесу навчання і відображає способи реалізації цих закономірностей у відповідності з цілями навчання, розвитку інтелектуальних здібностей молоді та її виховання» [7, с. 68].

А. Сманцер виділив такі напрями визначення принципу наступності: опора на опрацьований матеріал, розвиток наявних компетентностей, установлення різноманітних зв'язків, повторення навчального матеріалу на більш високому рівні, розкриття основних ідей курсу, пропедевтика, перспективність у вивченні навчального матеріалу при переході від одного ступеня навчання до подальшого [11].

Отже, проблема наступності є предметом вивчення різних наук і у кожній галузі вона відрізняється своїм змістом, проявляючись як:

- принцип дидактики, у відповідності з яким знання, уміння й навички повинні формуватись у певному порядку; коли кожен наступний елемент навчального матеріалу взаємопов'язується з попереднім, опирається на нього й готує до засвоєння нового;
- установлення зв'язку, послідовності, системності та правильного співвідношення у розміщенні частини навчального матеріалу на різних етапах його вивчення;
- зв'язок та узгодженість у використанні методів, прийомів, форм і засобів навчання [8, с. 63–64].

Для забезпечення наступності у навчанні доцільно протягом усього курсу навчання дотримуватися єдиної стратегії навчання, узгодженості у використанні методів, прийомів, форм і засобів навчання. Саме така організація навчально-виховного процесу забезпечує чітке формулювання і

досягнення цілей навчання кожного ступеня при взаємодії між ними.

Виявлено, що високий освітньо-кваліфікаційний рівень фахівців може забезпечуватися за умов науково обгрунтованого відбору й періодичного коригування змісту навчання з технологією поетапного відбору навчального матеріалу, з наступною апробацією і систематичним коригуванням унаслідок соціально-економічних змін. Для наступності у змісті навчання важливим є дидактичне впорядкування системи наукових знань у навчально-програмній документації, підручниках і навчально-методичних посібниках з навчального предмета з урахуванням міжнаукових зв'язків у теорії і педагогічній практиці (А. П. Беляєва, Б. С. Гершунський, С. У. Гончаренко, В. І. Загвязінський, В. С. Ледньов).

Як засвідчили дослідження В. І. Загвязінського, І. Я. Лернера, М. І. Махмутова та ін., наступність у методах навчання проявляється у раціональності відбору методів викладання і методів учіння, у виявленні в навчальному процесі більш ефективних дидактичних прийомів, які відповідають сучасним вимогам професійної дидактики, пізнавальним можливостям і психологічним особливостям студентів.

Суттєвою рисою наступності у формах навчання є розвиток і вдосконалення уже визначених форм на кожному етапі навчання зі зростанням практичної спрямованості навчання, внесенням у традиційні форми елементів технологій активного навчання; встановлення тісного взаємозв'язку предметів різних циклів. Цим створюються значні можливості для реалізації внутрішніх, міжпредметних і міжциклових зв'язків. У студентів формуються знання вищого рівня узагальненості порівняно із знаннями, які набуваються в процесі вивчення окремих дисциплін.

Встановлено такі реалії:

Цілісне концептуальне дидактичне поняття наступності у педагогіці загальноосвітньої та професійної школи розкриває її суттєві ознаки у навчальному пізнанні (забезпечення універсальності узагальнених знань і навичок; формування системи узагальнених знань на основі наступних міжпредметних зв'язків; динамізм синтезу наукового і навчального пізнання; рух і розвиток структурних компонентів знань у процесі засвоєння основ професійної майстерності; взаємодія освітніх структур в єдиній системі безперервної освіти).

Реалізація наступності професійної підготовки вимагає висування на перший план особистісного фактора у процесі формування готовності до професійної діяльності (формування професійних умінь і навичок, професійно важливих і соціально значущих якостей особистості, а також індивідуального стилю діяльності педагога).

Наступність характеризується осмисленням вивченого на вищому рівні, посиленням наявних знань новими, розкриттям нових зв'язків для підвищення якості засвоєння навчального матеріалу за умов дотримання послідовності руху від простого до складного у викладенні матеріалу та

організації самостійної роботи.

Забезпечення обґрунтованої наступності у змісті дидактичних матеріалів, формах, методах і засобах навчання у підготовці майбутніх вчителів технологій слугує основою для ефективної кваліфікаційності фахівця.

На основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної та спеціальної літератури з проблем нашого дослідження встановлено, що питання наступності в змісті навчання є окремим важливим напрямом теорії і методики професійної освіти. Динаміка розвитку наступності призвела до актуалізації у середині 90-х років ХХ століття парадигми неперервної освіти, що дозволяє забезпечити наступність різних ступенів навчання, робить їх різноманітними і цікавими, підвищує їхню значущість, конструктивність.

Встановлено, що у розглянутій дидактичній системі підготовки вчителя технологій принцип наступності виступає чинником, який сприяє цілісному об'єднанню спеціальної підготовки студентів і відповідає усім критеріям дидактичних принципів (універсальність, специфічність, самостійність, інструментальність).

Теоретико-методологічне узагальнення виявило, що принцип наступності у навчанні взаємодіє з іншими загальнодидактичними і специфічними для професійного навчання дидактичними принципами. Доведено, що ступінь реалізації цієї взаємодії впливає на процес творчого мислення студентів, на мотивацію студента до практичної діяльності, взаємозв'язок загального й професійного навчання.

Для створення умов всебічного вивчення окремих понять, явищ, закономірностей, технологій необхідними умовами мають бути: зв'язок навчальних тем, спільність поняттєвого апарату, єдність загальнонаукової і професійної спрямованості (стратегії і тактики) окремих навчальних дисциплін.

Сутність проблеми наступності у навчанні полягає у встановленні необхідного зв'язку і правильного співвідношення між частинами навчального предмету на різних ступенях його вивчення, тобто у послідовності, систематичності розташування матеріалу; в опорі на вивчене і на досягнутий майбутніми вчителями технологій рівень розвитку; в перспективності вивчення матеріалу, в узгодженості ступенів і етапів навчально-виховної роботи. Незважаючи на законодавчі документи, які вимагають дотримання принципу наступності у навчанні на всіх ланках здобуття освіти, у більшості закладів проводиться недостатня системна робота з його забезпечення.

Також можна стверджувати, що проблема наступності, як важливого чинника фахової підготовки майбутніх вчителів технологій дотепер не знайшла достатнього висвітлення у методичній літературі. Тому сучасна педагогічна практика має певні труднощі і потребує подальшого ґрунтовного вивчення і вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Гусева В. Проблеми наступності й безперервності освіти в початковій та середній школі: нотатки з досвіду / В. Гусева // Іноземні мови в сучасній школі: науково-методичний журнал. – 2012. – № 1. – С. 39–42.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/>
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/>
6. Колесникова В. Ф. Психологія наступності : [словник – довідник] / В. Ф. Колесникова. – К. : Наук. світ, 2000. – 82 с.
7. Краткий педагогический словарь пропагандиста / под общ. ред. М. И. Кондакова, А. С. Вишнякова ; сост.: М. Н. Колмакова, В. С. Суров. – 2-е изд., доп. и доработ. – М. : Политиздат, 1988. – 367 с.
8. Кустов Ю. А. Управління якістю освіти на основі принципу наступності : навчальний посібник / Ю. О. Кустов, В. А. Гусєв. – Тольятті : вид-во Тольяттінського держ. ун-ту, 2002. – 203 с.
9. Кушнарєнко А. Наступність у вітчизняній і зарубіжній педагогіці / А. Кушнарєнко, Н. Губанова, Я. Смірнова // Директор школи Україна. – 2008. – № 6. – С. 62–65.
10. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>
11. Педагогическая энциклопедия / гл. ред.: Каиров И. А., Петров Ф. Н. и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1964. – Т. 3: Н–См. – 1966. – 880 с.
12. Сманцер А. П. Педагогічні основи наступності у навчанні школярів і студентів: теорія і практика / Анатолій Петрович Сманцер. – Мінськ : ПК освіти, 1995.
13. Соколовська С. В. Особистісно орієнтований підхід у навчанні іноземної мови дітей шостого року життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.08 / С. В. Соколовська. – К., 2005. – 21 с.